

ברין שטרות אין גופן ממון

ב"ק דף סב ע"ב. גמ' יצאו שטרות שאין גופן ממון, ובתוס' שם הקשו ל"ל קרא למעט מכפל, והא אפילו אבדו בידים לא משלם קרן למאן דלא דאין דינא דגרמי וכו', ותירצו כיון דאי איתיה לשטר בעין חייב להחזיר ס"ד דכשמחזיר משלם הכפל עמו. וצריך להבין תירוץ.

והנה בשטר ישנו שני שיוויים, שיווי החוב שבו כתוב מנה או מאתים, וגם מה ששוה השטר לבעל חוב שיש לו ראייה על חובו, וכשאחד מאבד השטר עושה בזה שני היזקות, היזק החוב מה שאין הלואה משלם כיון שנאבד השטר, וע"ז פטור משום דינא דגרמי, והיזק השטר גופיה דיש בו ג"כ שיווי ממון משום הראייה שבו וזה הרי בידים אבדו, אף דגם זה אינו שיווי של עצם הנניר רק מה שיכולים לגבות בו חוב הממון ואין זה גופו ממון, מ"מ לדינא דגרמי אין שייך היזק זה, וא"כ אמאי פטור המזיק, וצ"ל דגם היזק זה הוא בהחוב מה שאין הלואה משלם לו, דאם ישלם לו החוב מה שחייב לו באמת, אין למלוא היזק בחסרון השטר ראי' ממנו, וכיון דהיזק החוב אין לחייב המזיק, נחשב לגביה כאילו ישנו החוב, ואין כאן היזק שטר בפ"ע, וכל ההיזק הוא בהחוב שעל זה הוא גורם ולא מזיק, וכל זה דוקא במזיק דכל חיובו הוא משום ההיזק של הנזק, אבל בגניבה החיוב הוא משום מעשה הגניבה, ואף אם ירוח הנגב מהגניבה, והרי יש כאן מעשה גניבה דהשטר שוה ממון וחייב על גניבת חפצא דהשטר אי לאו הפטור של אין גופו ממון, ובאמת הא דבעינן לחייב על גניבת השטר הוא רק שיווי השטר ולא על כל החוב ע"י, דהחוב לא גנב רק הזיקו.

ובזה מתורץ גם מה שמקשים דהרי גנב בעי קנין ושטר אינו נקנה אלא בכתיבה ומסירה, ולפי הנ"ל א"ש, דאין הגניבה על עצם החוב רק על שיווי השטר ראייה וע"ז שייך קנין כשאר מטלטלין ולא כתיבה ומסירה, (זה ראית רבי משה ז"ל). ולפי"ז אף דמזיק פטור גנב חייב. אבל מקושית התוס' אינו נראה כן אלא דאם פטור במזיק גם גנב פטור. וצ"ל דנהי דהיכא דאבד הגנב השטר יהא פטור מלשלם דלא הזיק לנגב כלום (דהחוב תשלומין תלוי בחיוב מזיק) ע"י כיון דהחוב לגבי הגניבה כמו שישנו דמי, אין לשלם לו בעד השטר כשיש לו החוב, אבל כשהשטר בעין כיון דיש לו שיווי שייך בו דין השבה ומחויב להחזירו לו, וכשיש כאן חיוב להשיבו חייב גם בכפל, שהוא חיוב חדש.

★

בחידושי רבי שמואל ב"ק סי' כ ובזכרון שמואל סי' נו הביא דברי הגר"ח כפי ששמע מהגר"ז ביתר ביאור: שמעתי ממרן הגר"ז זצ"ל בשם אביו מרן הגר"ח זצ"ל שאמר ליישב את קושית התוס', דבשטר יש שני שיוויים, הא', המנה שבשטר, ועל זה באמת לא שייך לחייב מתורת גניבה כיון שרק הפסיד לבע"ח ולא הכניס את הממון לרשותו, אולם לשטר יש גם שיווי כפי מה ששוה עתה לימכר בשוק משום הראייה שבו, ומה שאין ע"ז חיוב מזיק אי לאו דינא דגרמי, היינו משום דהרי אם הלואה ישלם לבסוף לא יהיה למלוא שום הפסד כלל, דהרי כל שוויות השטר עכשיו הוא מצד מה שיכול לגבות על ידו את החוב וממילא אם לבסוף גבה את החוב בלעדי השטר הרי לא נחסר כלום, נמצא דגם הפסד זה שמזיק עכשיו את השטר אינו נשלם אלא ע"י מה שלבסוף הלואה לא ישלם את החוב, ולהכי חשיב היזיקא דגרמי, וכ"ז במזיק שהחוב הוא על מה שהפסיד לחבירו, אבל בגניבה דהחוב הוא על שהכניס ממון חבירו לרשותו שפיר יש כאן מעשה גניבה על גניבת החפצא דשטר, דהוי ג"כ שיווי ממון מטעם השטר עצמו לראייה שבו, ושייך לחייבו גם אם הבעלים לא נחסרו ע"י, ולפי"ז י"ל דהא דבעינן קרא למעט שטרות מגניבה

עו. הגרמ"ש שפירא זצ"ל ציין על הגליון "ולא כן כתב המאירי" [בסוגין ד"ל, שמא תאמר בשטרות מיהא מה תועלת בתשלומי כפל והאיך שייך לומר בהם כפל, אפשר בנתינת סך מעות כמה שמחזיק השטר].

עו. עי' בחדושי רבנו חיים הלוי פ"ט מגז"א ה"א שכ' בשיטת הרמב"ם דהיכא דליתא לגניבה בעין מתחייב בדמים מדין מזיק שבגזילה ע"ש. ומה"ט איז לחייבו בדמים מדיו מזיק שבגזילה היכא דליתא לשטר בעין.

הוא לענין שלא יתחייב כפי שוויות השטר עכשיו בשוק דקמ"ל קרא דאפילו כפי שוויות השטר בשוק לא נחשב גנב. ואע"ג דלכאורה לענין זה היה צריך להיחשב גופו ממון [דלפי"ד הגר"ח דעצם שוויות השטר הוי ממון, מדוע הוא ממועט מאין גופו ממון, הרי זה שוה ממון], אמר בזה הגרי"ז בשם אביו הגר"ח זצ"ל דמ"מ כיון שכל שוויות השטר אינו מצד עצמו אלא שעל ידו אפשר לגבות ממון אחר, זה חשיב אין גופו ממון, עכת"ד. [ועי"ש עוד מש"כ לבאר את תירוץ התוס' עפי"ד הגר"ח].

עוד בענין הנ"ל

ומו"ר [הגר"ח] זיע"א הקשה ע"ד התוס' דמשמע מדבריהם דלר"מ דדאין דינא דגרמי ניחא, והא לדידיה נמי קשה, דהא דדאין דינא דגרמי הוא רק לחייבו משום מזיק, דלא נימא כיון דל"ה ממון בעין, א"כ הנזק שהזיק הוא בדרך גרמא, וע"ז שייך לומר דינא דגרמי דאף דל"ה ממון בעין אפ"ה חשיב מזיק, אבל בגנב דבעינן מעשה גניבה בממון חבירו הרי בגונב השטר אין כאן מעשה גניבה על החוב, דגוף החוב לא גנב ממנו, ומה מועיל דינא דגרמי להחשיב אותו לגנב, וכמו שמבואר בתוס' לקמן דף עא: ד"ה וסבר, דת"י דנפ"מ בין דין גורם לממון אליבא דר"ש ובין דינא דגרמי אליבא דר"מ, דדין גורם לממון חשיב כמו שיש לו גופו של השטר וחייב גם משום גונב, משא"כ דין דינא דגרמי לא חשיב כמו שהוא גוף ממון, אלא דלא הוי רק גורם, וחייב רק קרן ולא כפל.

ותירץ מו"ר זיע"א דשטר כשהוא בעין חשוב גופו ממון ושייך בו גניבה, דהא הוא כר מכירה והקדש, משו"ה לא הוקשה להתוס' דאיך שייך גניבה לר"מ, ורק דהוקשה להם להתוס' דאיך שייך תשלומי כפל, מכיון דלא דייני דינא דגרמי וליכא תשלומין משום מזיק, ותירצו דשייך שפיר תשלומין דכפל דהא כשהוא בעין חל עליו דין תשלומין נמי מדין והשיב להחזיר הקרן, וע"כ ס"ד דמשלם כפל עמו.

(¹²³⁴⁵⁶⁷"ברכת שמואל" כ"ק סי' לג)

בספר "מעשי חייא" כ"ק סי' כב הביא בשם מרן הגרי"ז לבאר דברי הגר"ח הנ"ל וז"ל:
בביאור דברי הגר"ח ראיתי בכתבי מרן זצלה"ה דבזה חלוק גנב ממזיק, דבמזיק אנו צריכין לדון על הפסד החוב, דאם היה יכול לגבות חובו בלא השטר הרי לא הפסידו כלום, משא"כ בגנב אין אנו דנין על הפסד החוב, ורק מעשה הגניבה בעצמה היא המחייבת וממילא אף למאן דלא דאין דינא דגרמי, ואי אפשר לחייבו על הפסד החוב מ"מ הרי הוא מתחייב על מעשה גניבת השטר משום דהשטר בעצמו הוה חפץ של ממון, ורק דנתמעט מכפל מחמת שווי זה דזה לא חשיב גופו ממון, ובזה תירץ הגר"ח קושית התוס' ע"כ. [וכ"ה בתוס' שבועות לו ע"ב יעו"ש בחד תירוצא]. ובזה הוסיף מרן זלה"ה לבאר דברי התוס' שלפנינו, והוא דאה"נ דיש כאן מעשה גניבה מחמת השטר בעצמו בלא צירוף הפסד החוב, אבל במה שנוגע לדין חיוב תשלומין אנו צריכין לדון בצירוף הפסד החוב, דא"א לחובת תשלומין בלא הפסד ממון, וזהו דהקשו התוס' אף דיש כאן מעשה גניבה אבל כיון דאי אפשר לחייבו בחיוב תשלומין משום דאין כאן הפסד, ואם אין כאן קרן ממילא אין כאן כפל, וע"ז תירצו התוס' כיון דיש כאן עכ"פ מעשה גניבה, ואה"נ דחובת תשלומין לא שייך בלא הפסד, אבל היכא דהשטר בעין בעצם יש כאן חיוב השבה מחמת חיוב קרן דגניבה, דגנב הוה מחמת השטר בעצמו, וממילא דשייך לחייבו נמי כפל, ולזה איצטריך קרא למעטו מטעם דאין גופו ממון.

ולפי"ז מיושב נמי מה דהקשו תוס' רק למאן דלא דאין דינא דגרמי דאף דכל דיני דגרמי שייך רק למזיק ולא לגנב וגזלן, אבל הכא דחיוב גניבה יש כאן משום השטר בעצמו ורק משום דחיוב תשלומין לא שייך בלא הפסד, ולענין זה מועיל דיני דגרמי ג"כ, דיש כאן הפסד, כיון דכל מה דצריך לזה הוא מחמת חיוב התשלומין ולא לישוויה גנב בזה, וממילא כיון דדאין דינא דגרמי מיקרי כאן הפסד ממון, והיה שייך לחייבו בחיוב תשלומין של גניבה על גניבת השטר דהוה חפץ ממון בעצמו וכמוש"נ, עכת"ד. [ועי' בשיעורי רבי דוד פוברסקי ע"ד התוס' שהביא ג"כ דברי הגרי"ז הנ"ל באורך ע"ש, ועי' גם בחידושי רבי אפרים מרדכי כ"ק סי' ב בשם הגרי"ז].